

*Тепаленко Анастасія Олегівна,
студентка I курсу магістратури,
спеціальності 016 «Спеціальна освіта (логопедія)»*

*Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Швалюк Тетяна Миколаївна*

«Стан сформованості діалогічного мовлення у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення»

Діалог – це комунікативний акт, в якому по черговому змінюються ролі мовця і слухача; він протікає в певній ситуації спілкування і є її продуктом (В. Скалкін). Натомість діалогічне мовлення – це бесіда, розмова між двома співрозмовниками, яка складається із запитань і відповідей, штампів, окремих реплік, супроводжується мімікою, жестами, діями, емоційністю у процесі безпосереднього сприймання висловлювань. [1, с. 128] Діалогічне мовлення виступає в двох основних формах: простій (репродуктивні відповіді на запитання) і складній (продуктивні відповіді на запитання), забезпечується переважно зовнішніми мотивами, характеризується організованістю, структурованістю, смисловою і прагматичною зв'язністю (М. Алексєєва, А. Арушанова, А. Богуш, Л. Безугла, Л. Виготський, Н. Гавриш, В. Глухов, С. Захарова, Л. Калмикова, Є. Короткова, О. Лурія, Л. Любашина, І. Марченко, С. Рубінштейн, Ф. Сохін, Є. Тихєєва, О. Ушакова, Є. Фльоріна, Т. Швалюк, В. Яшина та ін.). [1, 2, 4, 5, 7, 9]

На сьогодні, проблемі діалогічного мовлення в загальній науково-теоретичній та програмно-методичній літературі приділяється досить багато уваги, зокрема: визначено зміст діалогічної компетенції дітей дошкільного віку; напрямки роботи з формування діалогічного мовлення, окреслено рівень знань, умінь і навичок, якими має оволодіти дитина в дошкільному віці в цьому напрямку; розкрито не лише поняття «діалог», «діалогічне мовлення», його класифікація, композиційна структура, але й описані специфічні особливості діалогу дітей дошкільного віку та зміст навчання дітей діалогічного мовлення (М. Алексєєва, А. Арушанова, А. Богуш, Л. Галігузова, В. Захарченко, Н. Луцан, В. Любашина, Т. Пироженко, Є. Смірнова, Є. Фльоріна, Т. Юртайкіна, В. Яшина та ін.).

В свою чергу, в спеціальній вітчизняній та зарубіжній науково-теоретичній та програмно-методичній літературі питанню діалогічного мовлення у дітей дошкільного віку із порушеннями мовлення не приділяється достатньої уваги або воно розглядається опосередковано в контексті зв'язного мовлення. (Л. Волкова, В. Воробйова, Л. Галігузова, Б. Гріншпун, В. Глухов, Н. Жукова, Г. Лопатіна, В. Любашина, Н. Манько, О. Мастюкова, І. Марченко, С. Миронова, Л. Соловійова, Л. Трофименко, Н. Усольцева, Є. Федосєєва, Т. Філічева, Л. Царгуш, Г. Чиркіна, Т. Швалюк, М. Шеремет та ін.). Існує лише незначна кількість досліджень з формування початкових форм діалогу у дітей молодшого дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення (надалі – ЗНМ). [2, 4, 6, 7, 9]

Відомо, що з кожним роком збільшується кількість дітей із порушеннями мовленнєвого розвитку, зокрема із загальним недорозвиненням мовлення. [8, с. 404; 3] Для дітей даної категорії характерним є мовлення, яке може коливатися від практично повної відсутності мовних засобів спілкування до окремих недоліків лексико-граматичної сторони мовлення. Ці недоліки проявляються ззовні не тільки на рівні мовлення: зі звукової, лексичної, граматичної її сторін, але й в дисгармонії певних психологічних механізмів, які мають своє відображення в структурі дефекту і мають психологічну природу. [8, с. 399; 3].

Актуальність проблеми полягає у вирішенні проблеми розвитку діалогічного мовлення у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення.

Метою нашого дослідження було: визначити особливості стану сформованості діалогічного мовлення у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення на основі розробленої діагностичної методики дослідження.

Зміст методики було розроблено згідно науково-теоретичних положень, спеціальних принципів, а також відповідних вимог до мовлення дітей цього віку, які відображено у програмно-методичній літературі. Під час розробки завдань ми користувались методичними рекомендаціями та розробками таких вчених, як: М. Алексєєвої, А. Богуш, В. Воробйової, В. Глухова, Р. Лаласєвої, Н. Луцан, В. Любашиної, І. Марченко, В. Яшиної та ін. [1, 2, 4, 5, 6, 7, 9] Усі завдання були адаптовані та модифіковані відповідно до віку й індивідуальних особливостей дітей старшого дошкільного віку.

Методика дослідження стану сформованості діалогічного мовлення у дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ передбачала *три етапи*, які включали у свою структуру проєктивні методики дослідження: 1) Вивчення комунікативної функції мовлення дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ під час бесіди, вміння користуватися різними засобами для спілкування, бажання підтримувати спілкування зі співрозмовником. 2) Вивчення вміння дітей взаємодіяти між собою та дорослими в природних умовах та під час усіх режимних моментів перебування дитини у Закладі дошкільної освіти; 3) Вивчення вміння дітей будувати різні типи діалогів в межах певної тематики. Кожний етап дослідження включав в свою структуру декілька завдань, які мали мету, хід роботи, чітку інструкцію для дитини щодо виконання завдання, діагностичний матеріал для обстеження, види допомоги, інтерпретацію результату виконання завдання.

Аналіз результатів першого та другого етапів дослідження свідчать про те, що діти із ЗНМ ІІІ рівня мають недостатній рівень знань про оточуюче середовище, не проявляють первинної ініціативи та достатнього бажання вести діалог із однолітками та дорослими. Не вміють задавати запитання, в більшості випадків запитання носять характер настанов та побажань. Зміст діалогу цих дітей є бідним і малопродуктивним, діти часто змінюють тему розмови, не можуть сконцентруватися на його основному змісті. В процесі спілкування інтерес до розмови швидко згасає, діти стомлюються та уникають подальших контактів.

Аналіз результатів третього етапу констатувального дослідження дав змогу нам визначити рівні стану сформованості діалогічного мовлення у дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ ІІІ рівня та його особливості: на високий рівень вийшло 87,5% дітей із НМР та 11,1% дітей із ЗНМ ІІІ рівня; достатній рівень показали 12,5% дітей із НМР та 22,2% дітей із ЗНМ ІІІ рівня; на середній рівень вийшло 55,6% дітей із ЗНМ ІІІ рівня; на низький рівень вийшло 11,1% дітей із ЗНМ ІІІ рівня. Все це вказує на те, що діти із ЗНМ ІІІ рівня мають переважно середній рівень стану сформованості діалогічного мовлення, на відміну від дітей того ж віку із НМР, які мають високий рівень розвитку діалогічного мовлення.

Згідно якісного аналізу: діти недостатньо швидко орієнтуються у завданні, потребують другого рівня допомоги, постійного привертання уваги, не в повному обсязі контролюють свої дії під час виконання завдань методики. Діти в більшій мірі відчують труднощі під час придумування запитань за уявною ситуацією, ніж з опорою на наочність. Відповіді на запитання експериментатора дають однослівно або простим непоширеним реченням, запитання пошукового характеру викликають у дітей певні труднощі. В процесі побудови різних типів діалогів діти погано орієнтуються в мовленнєвій ситуації, переважно констатують факти, не можуть розвинути та підтримати тему діалогу. Під час відповідей на запитання за змістом сюжетної картини, серії сюжетних картин та оповідання діти допускали помилки структурного і лексико-граматичного характеру.

Проблема дослідження стану сформованості діалогічного мовлення у дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ не вичерпується результатами проведеного дослідження.

Список використаної літератури:

1. Богуш А. М. Мовленнєвий розвиток дітей від народження до 7 років. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2004. 376 с.
2. Воробйова В. К. Обучение первоначальному навыку связного высказывания младших школьников с моторной алалией. *Дефектология*. № 4, 1989. С. 40-47.
3. Логопедія : підручник, друге видання, перероблене та доповнене. За ред. М. К. Шеремет. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2010. 251-256.

4. Лопатіна Г. Методика навчання діалогічного мовлення дітей молодшого дошкільного віку : монографія. Бердянськ : Видавець Ткачук О. В., 2014. 254 с.
5. Любашина В. В. Формування діалогічних умінь дітей старшого дошкільного віку в іграх за сюжетом художніх творів: автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук : 13.00.02, Одеса, 2006, 188 с.
6. Манько Н. В. Діагностика та корекція мовленнєвого розвитку дітей раннього віку : науково-методичний посібник. Київ : КНТ, 2008. 256 с.
7. Марченко І. С. Спеціальна методика розвитку мовлення: навчальний посібник для студентів ВНЗ. Спеціальність: Корекційна освіта (логопедія). Вид.3-є, перер. та доп. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2017. 312 с.\
8. Тищенко В. В. Патогенез загального недорозвитку мовлення нез'ясованої етіології : психолінгвістичний аналіз проблеми. *Науковий часопис*. Корекційна педагогіка. 2016. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/> (дата звернення: 11.03.2020)
9. Швальюк Т. М. Єфіменко Н. О. Науково-методологічні засади формування початкових форм діалогу у дітей молодшого дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення I-II рівня. *Науково-методичний журнал «Логопедія»*. № 8, 2016. С. 92-100. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/logoped_2016_8_16. (дата звернення: 20.03.2021)